

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلس شورای اسلامی

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

یادگیری از خداوند بجهان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و بهاره نامگر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه و احتمالی فرسنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اصحاب بیات علمی و اندامی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تعهد می کنیم:

- ۱- اصل برابری: التزام به برابری جویی از هرگونه رفاقت غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به سبب های غیر علمی می آید.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به امانت از هرگونه جانب داری غیر علمی و مخالفت از اموال، تجهیزات و وسایل و اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تمهید به رواج دانش و آسان سازی نتایج تحقیقات و انتقال آن به دیگران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم نادر حرمت خود و انجام تحقیقات و رعایت جانب تمهید خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تمهید به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد سازمان، دانشکده و کلیه افراد نهادی مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل ناکلیت مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه دیگران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تمهید به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن بهیشت و توسعه کشور و کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه
پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد
گرایش:

عنوان:

**بررسی تحولات سیاسی تاریخ ایران
از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲**

**استاد راهنما:
دکتر نعمت احمدی نسب**

**استاد مشاور:
دکتر فیاض زاهد**

**پژوهشگر:
زهرا بی زوال کرمانی**

زمستان ۱۳۹۱

تقدیم به

به خانواده عزیزم که همراهم بوده اند و یاریم کرده اند
و همه آنان که در جستجوی حقیقت اند...

مشکر و قدردانی

بدین وسیله از زحمات اساتید ارجمند جناب آقای دکتر نعمت احمدی نسب
در مقام استاد راهنما و جناب آقای دکتر فیاض زاهد در مقام استاد مشاور، که با
رهنمودهای بی دریغ شان مراد تهیه این رساله یاری نمودند صمیمانه سپاسگزارم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب زهرا بی زوال کرمانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته به شماره دانشجویی ؟؟؟ در رشته ؟؟؟ که در تاریخ ؟؟؟ از پایان نامه خود تحت عنوان " بررسی تحولات سیاسی تاریخ ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ " با کسب نمره ؟؟؟ و درجه ؟؟؟ دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و.....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و.... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم زهرا بی زوال کرمانی از پایان نامه خود دفاع
نموده و با نمره ??? بحروف ??? و با درجه ??? مورد تصویب قرار
گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
دانشکده ۴۴۴۴

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۴۴۴۴
عنوان پایان نامه: بررسی تحولات سیاسی تاریخ ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲	
نام و نام خانوادگی دانشجو: زهرا بی زوال کرمانی	تاریخ شروع پایان نامه: ۴۴۴۴
شماره دانشجویی: ۴۴۴	تاریخ اتمام پایان نامه: ۴۴۴۴
رشته تحصیلی: ۴۴۴	
استاد راهنما: دکتر نعمت احمدی نسب استاد مشاور: دکتر فیاض زاهد	
آدرس و شماره تلفن: ۴۴۴	
<p>چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):</p> <p>سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ در آگاهی تاریخی ملت ایران از جایگاه ویژه ای برخوردار است ،شاید اشغال ایران توسط کشور های بیگانه ،سقوط رضاشاه پهلوی، روی کار آمدن محمد رضا شاه و تاثیرات سیاسی وقایع فوق از جمله اتفاقات مهم این دوره می باشد ،اما با نگاهی دقیق تر به حوادث و وقایع این دوره به وضوح درمی یابیم که در این دوران روح در بند کشیده شده مشروطه خواهی و آزادی و استقلال طلبی به رغم کلیه موانع ، پایداری نشان دادو فرهنگ سیاسی کشور از بسیاری جهات بارورتر شد و آگاهی سیاسی مردم شهر نشین بنحوی محسوس گسترش یافت.در نتیجه همزمان بودن تحولات فوق با جنگ جهانی دوم و آثار شوم آن، باعث بوجود آمدن موجی از هرج و مرج و بلاتکلیفی و بی ثباتی اوضاع امنیتی در سراسر کشور شده بود.این وضعیت بویژه در سالهای پایانی جنگ جهانی دوم بواسطه اشغال کشور توسط سه دولت استعماری و عدم تمایل به تخلیه آن، نمود بیشتری پیدا کرده بود...</p> <p>حوزه تحولات سیاسی داخلی تحت تاثیر مجموع شرایط یاد شده فوق وضعف حکومت پهلوی، موجبات ایجاد چند جریان مهم سیاسی چون جنبش ملی به رهبری مصدق، نیروهای سیاسی مذهبی به رهبری آیت ا... کاشانی و نواب صفوی و حزب توده را فراهم نمود .حضور پررنگ مصدق در کسوت نخست وزیری و محدود کردن اختیارات دربار و محمدرضاشاه پهلوی و تلاش برای ملی کردن صنعت نفت از جمله تحولات سالهای پایانی دهه ۱۳۲۰ بود که موجبات افزایش اختلافات میان دولت مصدق و دربار و در نهایت کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را در تاریخ ایران رقم زد که در پژوهش حاضر به دلائل و ریشه های هر یک پرداخته می شود.</p> <p>واژگان کلیدی: تحولات سیاسی، کودتای ۲۸ مرداد، ایران، محمدرضا شاه پهلوی، مصدق .</p>	

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضاء
مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسئله	۱-۱
۲-۱- سوال یا فرضیه اصلی تحقیق.....	۲-۱
۳-۱- سوالات یا فرضیه های فرعی تحقیق.....	۳-۱
۴-۱- اهمیت موضوع تحقیق.....	۴-۱
۵-۱- اهداف تحقیق	۵-۱
۶-۱- چهارچوب نظری تحقیق	۶-۱
۷-۱- روش تحقیق	۷-۱
۸-۱- روش گرد آوری اطلاعات	۸-۱
۹-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	۹-۱
۱۰-۱- متغیر ها و واژه های کلیدی	۱۰-۱
۱۱-۱- پیشینه تحقیق	۱۱-۱
۱۲-۱- ساماندهی تحقیق	۱۲-۱
۱۳-۱- نقد و بررسی منابع و مآخذ.....	۱۳-۱
..... مقدمه	

فصل دوم: بررسی اوضاع ایران از شروع جنگ جهانی اول تا پایان جنگ جهانی دوم

۱-۲- مقدمه.....	۱-۲
۲-۲- اشغال ایران.....	۲-۲
۳-۲- اوضاع سیاسی اجتماعی ایران در زمان اشغال.....	۳-۲
۴-۲- کنفرانس تهران.....	۴-۲
۱-۴-۲- نتایج نشست تهران.....	۱-۴-۲
۵-۲- پایان جنگ و خروج اشغالگران از ایران.....	۵-۲
۶-۲- زمینه های آغاز جنگ جهانی دوم.....	۶-۲
۷-۲- مواضع ایران در قبال جنگ جهانی دوم.....	۷-۲
۸-۲- شهریور ۱۳۲۰ و ارتش حکومت رضاشاه.....	۸-۲

- ۹-۲ - وضعیت ارتش ایران پس از شهریور ۱۳۲۰.....
- ۱۰-۲ - وضعیت سیاسی داخل ایران پس از شهریور ۱۳۲۰.....
- ۱-۱۰-۲ - گسترش هرج و مرج.....
- ۲-۱۰-۲ - سیاست آمریکا در مقابل اشغال ایران.....
- ۳-۱۰-۲ - اقدامات فروغی.....
- ۱۱-۲ - سقوط رضاشاه.....
- ۱-۱۱-۲ - نقش محمد علی فروغی و (دیگران) در تثبیت خاندان پهلوی.....
- ۲-۱۱-۲ - علت حمله متفقین به ایران.....
- ۱۲-۲ - وضعیت سیاسی و اقتصادی ایران دهه ۲۰ در زمان حکومت محمد رضا پهلوی.....
- ۱-۱۲-۲ - الف : از سال ۱۳۲۰-۱۳۳۲.....
- ۲-۱۲-۲ - ب : از سال ۱۳۳۲ (به صورت مشخص از ۱۳۰۷ تا ۱۳۳۴) و ویژگی های این دوره.....
- ۱۳-۲ - وضعیت سیاسی ایران در این دهه.....
- ۱-۱۳-۲ - علل سقوط مصدق.....
- ۱۴-۲ - وضعیت شکل گیری احزاب در ایران پس از شهریور ۱۳۲۰.....
- ۱-۱۴-۲ - حزب توده.....
- ۱-۱-۱۴-۲ - حزب پیکار.....
- ۲-۱-۱۴-۲ - حزب جنگل (اجتماعیون.....
- ۳-۱-۱۴-۲ - جمعیت رهایی کار و اندیشه.....
- ۴-۱-۱۴-۲ - حزب ایران نو.....
- ۵-۱-۱۴-۲ - حزب ایران بیدار.....
- ۶-۱-۱۴-۲ - حزب همراهان سوسیالیست.....
- ۲-۱۴-۲ - جبهه ملی.....
- ۳-۱۴-۲ - مجلس مسلمانان مجاهد.....
- ۴-۱۴-۲ - حزب ایران.....
- ۵-۱۴-۲ - حزب پان ایرانیسم.....
- ۶-۱۴-۲ - حزب ملت ایران بر بنیاد پان ایرانیسم.....
- ۷-۱۴-۲ - نهضت خدایپرستان سوسیالیست.....

.....	۲-۱۴-۸ - آیت الله کاشانی و نیروهای مذهبی
.....	۲-۱۴-۹ - فدائیان اسلام
.....	۲-۱۴-۱۰ - حزب دموکرات ایران
.....	۲-۱۴-۱۱ - حزب آریا
.....	۲-۱۴-۱۲ - حزب وطن
فصل سوم: اوضاع سیاسی ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲	
.....	۳-۱-۱ - مقدمه
.....	۳-۲-۱ - اشغال ایران توسط متفقین
.....	۳-۳-۱ - سقوط دیکتاتوری رضا شاه
.....	۳-۴-۱ - استعفای رضا شاه و کناره گیری او از سلطنت
.....	۳-۵-۱ - شروع حکومت محمد رضا و مجلس چهاردهم
.....	۳-۶-۱ - تشکیل فرقه دموکرات آذر بایجان
.....	۳-۷-۱ - بررسی دولتها و کابینه های دهه ۱۳۲۰
.....	۳-۷-۱-۱ - کابینه ذکاءالملک فروغی در سال ۱۳۲۰
.....	۳-۷-۲ - کابینه علی سهیلی
.....	۳-۷-۳ - کابینه احمد خان قوام السلطنه
.....	۳-۷-۴ - کابینه محمد ساعد
.....	۳-۷-۵ - کابینه عبدالحسین هژیر
.....	۳-۷-۶ - کابینه منصور الملک
.....	۳-۷-۷ - کابینه سر لشکر حاجعلی رزم آرا
.....	۳-۷-۸ - کابینه حسین علاء
.....	۳-۸-۱ - اعتصاب کارگران نفت و قتل سه نفر انگلیسی
.....	۳-۹-۱ - ملی شدن صنعت نفت
.....	۳-۱۰-۱ - فشار انگلیسی ها برای برکناری علاء
.....	۳-۱۱-۱ - رویدادهای مهم دوران نخست وزیری علاء
.....	۳-۱۲-۱ - دستگیری و اعدام فدائیان اسلام
.....	۳-۱۳-۱ - انتخابات دوره نوزدهم

- ۳-۱۴- کابینه دکتر محمد مصدق .....
- ۳-۱۵- قوام و حل مسئله آذر بایجان .....
- ۳-۱۶- فرجام بحران آذر بایجان .....
- ۳-۱۷- مصدق .....
- ۳-۱۷-۱- از نهضت ملی شدن نفت تا کودتای ۲۸ مرداد .....
- ۳-۱۸- کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ .....
- ۳-۱۹- درآمدهای نفتی ایران در مقطع ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ .....
- ۳-۲۰- اوضاع اجتماعی ایران در دهه ۱۳۲۰ .....
- ۳-۲۰-۱- رابطه طبقات اجتماعی با نظام سیاسی .....
- ۳-۲۰-۱-۱- طبقه فرادست .....
- ۳-۲۰-۱-۲- طبقه متوسط .....
- ۳-۲۰-۱-۳- طبقه کارگر .....
- ۳-۲۱- وضعیت نخبگان سیاسی ایران در دهه ۱۳۲۰ .....
- ۳-۲۱-۱- نخبگان مجلس .....
- ۳-۲۲- وضعیت روشنفکری در ایران دهه ۱۳۲۰ .....
- ۳-۲۳- شاه .....
- ۳-۲۴- قوه مجریه .....
- ۳-۲۵- زنان .....
- ۳-۲۵-۱- عوامل تحول زنان در وضعیت عصر پهلوی .....
- ۳-۲۵-۱-۱- بحران هویت .....
- ۳-۲۵-۱-۲- نوسازی .....
- ۳-۲۵-۱-۳- تحریف فرهنگ اصیل ایرانی اسلامی .....
- فصل چهارم: بررسی عملکرد سیاسی احزاب و مطبوعات در دهه ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲
- ۴-۱- مقدمه .....
- ۴-۲- مطبوعات .....
- ۴-۳- احزاب .....
- ۴-۳-۱- احزاب چپ: توده .....

- ..... ۴-۳-۲- احزاب ملی
  - ..... ۴-۳-۳- احزاب دولتی
  - ..... ۴-۳-۱- حزب وطن
  - ..... ۴-۳-۲- حزب دموکرات ایران
  - ..... ۴-۴- زمینه های کودتای ۲۸ مرداد و عوامل شکست نهضت ملی نفت
  - ..... ۴-۴-۱- انتخابات مجلس
  - ..... ۴-۵- علل نا کار آمدی مجلس در دوره نظام پهلوی
  - ..... ۴-۵-۱- علل سیاسی
  - ..... ۴-۵-۲- علل فرهنگی
  - ..... ۴-۶- فعالیت سیاسی حزب توده ایران
- فصل پنجم: نتیجه گیری
- ..... ۵-۱- نتیجه گیری
  - ..... منابع

چکیده:

سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ در آگاهی تاریخی ملت ایران از جایگاه ویژه ای بر خوردار است، شاید اشغال ایران توسط کشور های بیگانه، سقوط رضاشاه پهلوی، روی کار آمدن محمد رضا شاه و تاثیرات سیاسی وقایع فوق از جمله اتفاقات مهم این دوره می باشد، اما با نگاهی دقیق تر به حوادث و وقایع این دوره به وضوح درمی یابیم که در این دوران روح دربند کشیده شده مشروطه خواهی و آزادی و استقلال طلبی به رغم کلیه موانع، پایداری نشان داد و فرهنگ سیاسی کشور از بسیاری جهات بارورتر شد و آگاهی سیاسی مردم شهر نشین بنحوی محسوس گسترش یافت. در نتیجه همزمان بودن تحولات فوق با جنگ جهانی دوم و آثار شوم آن، باعث بوجود آمدن موجی از هرج و مرج و بلاتکلیفی و بی ثباتی اوضاع امنیتی در سراسر کشور شده بود. این وضعیت بویژه در سالهای پایانی جنگ جهانی دوم بواسطه اشغال کشور توسط سه دولت استعماری و عدم تمایل به تخلیه آن، نمود بیشتری پیدا کرده بود...

حوزه تحولات سیاسی داخلی تحت تاثیر مجموع شرایط یاد شده فوق وضعف حکومت پهلوی، موجبات ایجاد چند جریان مهم سیاسی چون جنبش ملی به رهبری مصدق، نیروهای سیاسی مذهبی به رهبری آیت ا... کاشانی و نواب صفوی و حزب توده را فراهم نمود. حضور پررنگ مصدق در کسوت نخست وزیر و محدود کردن اختیارات دربار و محمدرضا شاه پهلوی و تلاش برای ملی کردن صنعت نفت از جمله تحولات سالهای پایانی دهه ۱۳۲۰ بود که موجبات افزایش اختلافات میان دولت مصدق و دربار و در نهایت کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را در تاریخ ایران رقم زد که در پژوهش حاضر به دلائل و ریشه های هر یک پرداخته می شود.

واژگان کلیدی: تحولات سیاسی، کودتای ۲۸ مرداد، ایران، محمدرضا شاه پهلوی، مصدق.

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مساله

ازدیگر تاثیرات جنگ در ایران اشغال شده، مشکلات اقتصادی و اجتماعی داخلی ناشی از سر نگرانی رضاشاه بود که به موجب آن ساختارهای اداری و خدماتی و درمانی کشور بشدت آسیب دید و از طرف دیگر حضور نیروهای خارجی و اشغال ساختارهای ارتباطی همانند راه آهن ۹۰۰ کیلومتری ایران و انتقال مواد غذایی داخل کشور به خارج، موجب گرانی، قحطی و مرگ و میر بخشی از مردم ایران شد.

تاثیرات جنگ جهانی دوم و به تبع آن اشغال کشور در حوزه سیاسی متفاوت بود، با تبعید رضاشاه، دوره استبداد سیاسی پایان یافت و آزادی های سیاسی گسترده ای ایجاد گردید که حتی تا یک دهه بعد و کودتای شاه در بیست و هشت مرداد ۱۳۳۲ ادامه پیدا کرد. تحت تاثیر این وضعیت احزاب سیاسی پا گرفتند و مطبوعات آزادانه منتشر شدند. یکی از این احزاب که تاثیر مهمی بر زندگی سیاسی ایران داشته حزب چپی توده بود. روش سیاسی این حزب در برخورد با مسائل و مخالفان، و ایراد اتهام خیانت، و مضموم دانستن ثروت و سرمایه و تجارت و مفاهیمی چون "سرمایه دار زالو صفت، امپریالیسم و..." سال ها در فرهنگ سیاسی ایران مطرح بود. از آثار مهم دیگر جنگ دوم در ایران، شکل گیری جمهوری های تصنعی آذر بایجان و کردستان به وسیله فرقه دموکرات و با حمایت مستقیم شوروی بود. بر اساس پیمان سه جانبه ایران، شوروی و بریتانیا در ژانویه ۱۹۴۱، قرار بر این بود که با پایان جنگ، نیروهای خارجی پس از ۶ ماه از ایران خارج شوند. اما نه تنها این تعهد انجام نشد، بلکه با کمک به یک حرکت تجزیه طلبانه، بنیانی برای اقدامات جدائی خواهانه بعدی گذاشته شد. بعد ها در سال های پس از انقلاب اسلامی ۱۹۷۹، این موضوع زمینه ای برای جنگ داخلی محدودی در مناطق مذکور شد. در این رابطه پژوهش حاضر آثار و پیامدهای جنگ جهانی دوم

درايران در فاصله سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ در حوزه های مختلفی چون احزاب، مطبوعات و جريان های سياسی، ملی شدن صنعت نفت و وقایع داخلی مورد مطالعه و ارزیابی قرار می دهد.

۱-۲- سوال یا فرضیه اصلی تحقیق:

۱- ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ دستخوش چه تحولات سياسی شد؟

۱-۳- سئوالات یا فرضیه های فرعی تحقیق:

- ۱- آیا قوام در سرکوب جنبش آذربایجان نقش موثری را ایفا کرد؟
- ۲- آیا انحلال مجلس از سوی مصدق باعث کاسته شدن قدرت وی و از بین رفتن نفوذ وی بر امور سياسی جامعه شد؟
- ۳- انگلیس و آمریکا چه تاثیری بر کودتای ۲۸ مرداد سال ۳۲ ایجاد کردند؟
- ۴- عملکرد احزاب سياسی در روند امور مجلس در این دهه به چه صورت بوده است؟

۱-۴- اهمیت موضوع تحقیق :

از سقوط سلطنت نظامی رضا شاه در شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ قدرت بین پنج قطب جدا از هم یعنی دربار - مجلس - کابینه - سفارتخانه های خارجی و عامه مردم دست به دست شد که همگی این مباحث جزء موضوعات مهمی هستند که باعث ایجاد انگیزه در انتخاب این موضوع شده است و بررسی این موارد جزء مسائلی است که باعث اهمیت موضوع شده است .

۱-۵- اهداف تحقیق :

هر پژوهشی در تعقیب هدفهای خاصی صورت می گیرد . هدف های تحقیق پاسخ به سئوال تحقیق است یعنی کشف ، تحلیل ، ارزیابی ، مورد نظر و دستیابی به قوانین و نظریه علمی می باشد . در این راستا اهداف پژوهش حاضر شامل موارد ذیل می شود.

- ۱- بررسی تاثیر جنگ جهانی دوم بر تغییر ساختار قدرت در ایران
- ۲- بررسی خلاء ناشی از عدم حکومت مرکزی بر رشد و پویایی فضای سیاسی احزاب در اوائل دهه ۱۳۲۰
- ۳- بررسی نقش محمد علی فروغی در انتقال قدرت از رضا شاه به محمد رضا شاه
- ۴- بررسی وضعیت احزاب و جنبش های کارگری در دوره مورد مطالعه
- ۵- بررسی نقش مصدق در ملی شدن صنعت نفت
- ۶- بررسی نقش عوامل خارجی در ایجاد جمهوری های تصنعی در آذربایجان و کردستان ایران

۱-۶- چهارچوب نظری تحقیق :

ابتدای کارایی پژوهش از آغاز سلطنت رسیدن محمدرضا پهلوی یعنی در سال ۱۳۲۰ شروع و تا ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را با توجه به تحولات سیاسی آن دوران مورد بررسی قرار می دهد .

۱-۷- روش تحقیق :

روش تحقیق در این پژوهش بر اساس روش تاریخی است لذا ابتدا با انتخاب منابع و سرچشمه های اصل مطالب مرتبط با موضوع استخراج و سپس بر اساس طرح تحقیق طبقه بندی شده و فیش برداری شده است ، روش توصیفی - تحلیلی - مبنای کار بوده و صحت و سقم مطالب بر مبنای مقایسه و تطبیق انجام شده است .

۱-۸- روش گرد آوری اطلاعات :

روش گرد آوری اطلاعات در این پژوهش اطلاعات کتابخانه ای می باشد.

۹-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات :

ابتدا منابع دسته اول را از مآخذ تشخیص می دهیم و سپس داده های تاریخی را که از طریق یافته ها به دست آوردیم و با مقایسه و صحت و سقم انها تشخیص داده و با وقایع همسو مقایسه می کنیم تا به نقد تاریخی برسیم و درتحلیل داده ها از شواهد تاریخی (منابع صحیح) استفاده می کنیم.

۱۰-۱- متغیرها و واژه های کلیدی :

محمد رضا شاه - مصدق - قوام الملک - کودتای ۲۸ مرداد - انحلال مجلس

۱۱-۱- پیشینه تحقیق

در بررسی پیشینه منابع موجود پیرامون موضوع تحقیق، یافته های تحقیق بیانگر آنست که هر چند به علت اهمیت حوادث سیاسی- اجتماعی این دوره در تاریخ معاصر کشور منابع مختلفی بدان پرداختند، اما با توجه به اینکه هر یک از منابع مورد مطالعه ابعاد خاصی از این دوره را مورد بررسی قرار داده اند از جامعیت و فراگیری برخوردار نبودند. در بخش ذیل به برخی از این متون اشاره می شود:

تحولات سیاسی و اجتماعی ایران ۱۳۲۰-۱۳۳۲، تهران انتشارات سمت، ۱۳۸۱

کتاب تحولات سیاسی و اجتماعی ایران ۱۳۲۰-۱۳۳۲ نوشته دکتر صادق زیبا کلام در چهار فصل به بررسی تحلیلی وقایع این ایام پرداخته است. نویسنده همانند کتاب های دیگر خود، چون سنت و مدرنیته و ما چگونه ما شدیم، به طرح سؤالاتی درباره ی وضعیت جامعه پرداخته و در پی پاسخ گویی به آن سؤالات برآمده است. وی در تجزیه و تحلیل های خود درصد بیشتری از علل وقوع حوادث را به جامعه ایران مربوط می داند و سهم کمتری را متوجه دخالت بیگانه می گرداند. نویسنده مخالف نظریه تئوری توطئه خارجی در تحلیل ها است و با این تفکر به بررسی حوادث این دوران می پردازد. فصل اول کتاب با عنوان «زمینه های پیدایش عصر رضا شاه» با طرح این سؤال آغاز می شود: چرا جامعه ای که تلاش های بسیاری را برای به دست آوردن مشروطه انجام داد، پس از به دست آوردن آن

بار دیگر شاهد ظهور حکومت استبدادی به مراتب خفکان آورتر از گذشته شد، وی برای رسیدن به پاسخ این سؤال ابتدا به برشمردن ویژگی‌های حکومت دیکتاتوری پرداخته است. دوران قبل از مشروطیت، ضرورت اصلاحات در جامعه قاجار، تلاش برای نوگرایی در جامعه، زمینه‌های بروز انقلاب مشروطه و در نهایت پیروزی انقلاب مشروطه برخی از موضوعات این فصل را تشکیل می‌دهند. سپس این سؤال را مطرح می‌کند که چرا مشروطه موفق نشد؟ جواب این سؤال را از دیدگاه چهار دسته بیان کرده است: دسته اول معتقدند که این ناکامی ناشی از عدم اطلاع کافی مردم ایران از مشروطه بود. دیدگاه دوم علت را ناشی از توطئه‌های عوامل وابسته به بیگانگان و قدرت‌های استعماری می‌دانند. دیدگاه سوم علت را ناشی از به انحراف کشیده شدن مشروطه از راه اصلی خود توسط عوامل غرب‌زده و فراماسونری و سعی آنان در جدایی دین از سیاست و خارج کردن علما از جامعه می‌دانند. و دیدگاه چهارم علت ناکامی مشروطه را فراهم نبودن شرایط تاریخی لازم برای آغاز این حرکت در ایران ذکر می‌کنند.

نویسنده با طرح دلایلی به رد دیدگاه‌های فوق می‌پردازد. از نظر وی «اشکال اساسی که در نظام این تحلیل‌ها یا برداشت‌ها از مشروطه وجود دارد، آن است که شکست مشروطه را قطعی فرض کرده‌اند و اگر ما فرض کنیم که مشروطه شکست خورده در آن صورت بالطبع باید رگه‌هایی از واقعیت در تحلیل‌های فوق وجود داشته باشد.» نویسنده ضمن رد شکست مشروطه معتقد است که با توجه به دستاوردهای مشروطه نمی‌توان گفت که شکست خورده است. از نظر وی مشروطه یک نظام دموکراتیک و مردم‌سالار به وجود آورد و فلسفه سیاسی نوینی با افق‌های جدید و نگاهی کاملاً متفاوت به حکومت در ایران پایه‌ریزی کرد. وی می‌نویسد: «مشروطه نتوانست به نظام سیاسی مردم‌سالاری ختم شود، اما حکومت و جایگاه آن را تا قبل از مشروطه در آسمان بود پایین آورد و زمینی ساخت.»

در فصل دوم نویسنده به ترسیم اوضاع آشفته و فضای آزادی که پس از خفکان و استبداد رضا شاه به وجود آمد می‌پردازد و پنج گروه رقیب را که پس از شهریور ۱۳۲۰ در ایران ظاهر شدند ذکر می‌کند: قدرت‌های خارجی، مجلس، قوه مجریه، شاه و قوای مشروطه نتوانست به نظام سیاسی مردم